

A RÉGI MAGYAR TEMESVIDÉK

ADUNÁNTÚLON és az Alföldön már javában folyt az újjáépítés munkája, mikor 1718-ban a Maros—Tisza—Duna-szöglet is fel szabadult a török uralom alól. Az új terület külsején nagyon meglátszott a közel százhetvenéves török világ minden szenvedése. A szemtanuknak a vidék képében elsősorban a vizek határtalan elhatalmasodása tűnik fel. A folyók, patakok, emberkéztől nem akadályozva, kiléptek medrükből, elnyelték a partjukon épült várakat, a szomszédos falvakat és nagy kiterjedésben mocsárrá változtatták a termőföldeket, réteket, legelőket. A Tiszamente, sok helyen a Maros és Duna környéke, széles sávban szinte tengerre vált, sőt beljebb is a síkságokon hatalmas mocsaras foltok terjeszkedtek, évről-évre messzebbre, megállíthatatlanul. Az elmocsarasodott terület azután kitermelte a maga sajátos növény- és állatvilágát, minden más élet számára pedig ezer és ezer veszedelmet rejtegetett. A régi magyar lakosságot elpusztította a folytonos háború, elemészttette a rabszolgasors; aki pedig tehette, nyugalmasabb vidékekre menekült. Helyébe a török világ balkáni tartományaiból rácokat, oláhokat, bolgárokat hozott. Ezek az idesodott mozgékony néptöredékek nem akadályozták a délmagyarországi táj nagy átalakulási folyamatát, hanem mindenben az új viszonyokhoz alkalmazkodtak. Állatokat tartva, vadászva, halászva, itt-ott kisebb földdarabokat is termelésre fogva, szétszórtan, félig földbe süllyesztett szalma- vagy vesszőfonatos, sárral betakart kunyhókban — illyent is mindössze 21.289-et számláltak össze a vidék felszabadulása után — éltek, egy XVIII. századi író megállapítása szerint: a szomszédságukban tanyázó állatokkal majdnem egyforma színvonalon. A török uralom kora láthatólag teljesen eltüntette a vidék képéről a korábbi századok minden nyomát. A középkorból nem maradt egyéb, csak kevesbedő-fogyó templom-, monostor-, vármok, itt-ott még kivehető, elpusztult falvak, amelyeknek alföldi jellegű, alapfal nélküli vályog-, sár házait a földdel tette egyenlővé az idő. Továbbá néhány helységnév, amely átalakult formában élt az új lakosság ajkán.

A török utáni új berendezkedés nem tért vissza az elpusztult középkori magyar alapokhoz. A bécsi kormányzat ugyanis a Maros, Tisza, Duna és az erdélyi hegyek közé eső területet nem csatolta vissza Magyarországhoz, hanem két emberöltőn keresztül „Temeswarer Banat” néven különálló tartományként kezelte és felvirágoztatására idegen telepéseket hozott be. Mária Terézia 1778-ban megszüntette ugyan a Maros—Duna közének különválasztását és a magyar közigazgatás bevezetésével visszaállította a megyerendszert. A középkori beosztás emléke azonban annyira elmosódott, hogy teljesen önkényesen kellett meghúzni Torontál, Temes és Krassó vármegyék új határait. De ez a fordulat különben sem jelentett lényeges változást. A Maros—Tisza—Duna-szögnek továbbra is megmaradt különváltást jelentő Bács, Bánát neve és a választóhatárt még jobban kivehetővé tette a vidéknek a szomszédos alföldi tájtól élesen különböző jellege, szabályos köralakú vagy saktáblaszerűen rendezett alapú falvaival és erősen kevert (német, francia, spanyol, rác, oláh, bolgár, magyar) lakosságával. A török előtti századok különben is halovány képe teljes feledésbe merült, és az új építőmunka a köztudatban azt a látszatot keltette, — aminek ma is halljuk visszhangját, — hogy a magasabb európai életforma a XVIII. századig ismeretlen volt a Maros—Duna-közben.

Az eltűnt, elfelejtett középkori magyar világot a múlt század második felében tárták fel e vidék lelkes történetkutatói, a temesvári Pesty Frigyes, a krassómegyei Ortway Tivadar és a torontáli Szentkláray Jenő. A Délvidék magyar múltjának megismertetése egyik fontos fegyvertük volt az ottani magyarság szellemi felemeléséért folytatott szívós küzdelmükben. Valósággal felfedező munkát végeztek, amikor összegyűjtötték a forrásanyagot, megállapították a terület egyházi és világi közigazgatásának beosztását, megrajzolták a vármegyék életfolyását és az akkori helytörténetírás módszerével keresték a nagy országos eseményeknek, fordulatoknak a Tiszán-, Marosontúlra érő hullámverését. Mellettük Csánki Dezső történeti földrajzának az érdeme, hogy elsőnek derített világosságot a délvidéki megyék középkori határaitra és sok, még névből is alig ismert vár, város, falu helyére. Amit a mai történetírás a Temesvidék középkori életéről felszínre hozott, jóformán teljesen az ő munkásságukon és az általuk összegyűjtött adattómegen alapszik.

A Maros—Tisza—Duna-szög középkorvégi tájképének legjellegzetesebb vonása: a falutelepek sűrű elhelyezkedése. Apróbb-nagyobb falvak lepték el a sík és dombos vidékeket, a folyók szalagját kísérvé, a völgyekben itt-ott messzire bemerészkedtek az erdős-hegyes területek közé; a síkság és a hegyvidék találkozási vonalán túl erősen megritkúlnak, a hegyekben pedig már csak elszórt szállások mutatják az emberi település határát. A fejlődésre alkalmasabb helyeken a falvak városossá nőttek, a folyók átkelőhelyein és a fontosabb pontokon várak őrködtek az alattuk húzódó területek életére-nyugalmára. A Maros és Duna közé eső területen a középkor vége felé 48 vár, 56 város, mezőváros és közel 1700 falu árulta el az emberkéz nyomát, munkáját. Míg a török uralom előtt a Temességben több mint 1800 helység volt, a török kiűzése után no évvel, amikor már eltűntek a pusztulás nyomai, és egészében kialakult a vidék új képe, Torontál, Temes és Krassó megye területén — leszámítva a katonai igazgatás alatt lévő határőrvidék sávját — 594 lakótelepet írunk össze. Újabb három emberöltő múlva, a világháború előtt a polgári közigazgatás alá visszatért területekkel kiegészült Maros—Tisza—Duna-szöglet népe összesen 809 városban, faluban él. A középkorhoz mérve, a lakott helyek száma a török után kiépült temesi tájban 67—56%-os visszaesést mutat. A középkori századokban tehát a Temesvidék a Magyar Alföld — ennek volt ugyanis sajátosága az egymást érő, sok apró falu, amely a török világban itt is elpusztult, népe pedig egy-egy nagyobb helységbe költözött össze — jellegzetes települési képének átmenetnélküli folytatása.

A régi magyar temesi táj részleteiben is olyan volt, mintha a Duna—Tisza-köz síkján vagy a Tiszántúlon járna az ember. A falvak képéből először a tornyos, torony nélküli köegyházak, kápolnák tűnnek elő, körülöttük temető, arrébb a jobbágnép zsúfolt vagy egy-egy utca vonalához igazodó házai, itt-ott nemesi udvarházak, kastélyok, sok helyen kőből, várszerűen megerősítve. A falu szomszédságában kertek, kutak, távolabb felszántott, parlagon pihenő földek, rétek, kaszálók, ligetek, makkoltatásra alkalmas erdők nagyobb foltjai, itt-ott szőlőhegyek, gyakori halastavak, kerekas vízimalmok. A legelőkön lovak, szarvasmarhák, disznók, juhok százai és ezrei, amelyeket téli időre, a hidegtől védve, istállóznak. Külön színeket adnak a képnek a prépostságok, bencés, cisztercita és a ma már meghatározhatatlan szerzetesrendek által lakott monostorok — összesen mintegy 17 tanította-gondozta a Maros—Tisza-szög népét — mintaszerű gazdaságaikkal, kertjeikkel, majorjaikkal. Az egész vidék életének közép-pontja Temesvár. Külseje azonnal elárulta, hogy nagy napokat, országgyűlést látott, az Anjouk, Ozorai Pipo és a Hunyadiak idején olasz építészek dolgoztak falai közt, Károly Róbert, míg az országot szétbontással fenyegető kiskirályokkal leszámolt, itt rendezte be királyi udvarát. Kellemes fekvése,

pompás palotái és erődítményei még az itáliai városokhoz szokott Bonfininak is feltűntek.

E tájképet több, mint félezeréves munkával a magyarság alakította ki. A magyar alföldi jellegén kívül a helynevek nagy magyar többsége is azt mutatja, hogy a Maros—Tisza—Duna-szöglet a középkorban az ország legmagyarabb vidékeinek egyike. Nemcsak a vékony uralkodórét volt magyar, hanem a földdel összeforrott nép is ez adott nevet a szomszédos falvaknak, patakoknak, hegyeknek, fáknak, utaknak, annak az egész világnak, amelyben szűkmedrű élete lefolyt. A honfoglaló magyarság megtelepedésekor Ajtony törzse szállta meg a Maros partját és onnét fokozatosan dél felé haladva, betelepítette a Harangod, Béga, Temes, Berzava, Krassó, Béla és Csema folyók menti sík és dombos vidékeket. A mocsarakat, homokos, terméketlen területeket elkerülték a szállások és az összefüggő erdőségek határvonalát is csak a folyók völgyében lépték át, ahol a nép mozgó-állattenyésztő életmódjának megfelelő hely nyílt. Hú tükre a magyar telepek elhelyezkedésének, hogy a XIV. század elején a Marostól délre járó pápai tizedszedők a síksági fősperességek kerületeiben 84—46—26—25 plébániát találnak, a hegyvidékiekben pedig n-et, 7-et.

A Marostól lefelé terjeszkedő magyarság csak ritka bolgár, szláv telepeket, töredékeket találhatott, tőlük megtanulta a szláv helyneveket — a legrégebb időkből alig egy-kettő ismeretes — és a nagyobb folyóknak, nem egyszer már ezekre a népekre is Örökségként szálló, régi elnevezését. Az ország fontos déli kapuját, az Alduna vonalát már a legelején megszállották előretolt magyar határőrök, de a Maros—Duna-köz benépesítése lépésről-lépésre történt: a középkorvégi tájkép kiépítése évszázadok folyamatos műve, sok-sok egymást követő nemzedék erőfeszítése. E hosszú munka egy-egy szakaszát, állomását világítják meg a helynevek. A legrégebbi magyar település területét mutatják a törzsnevekből alakult falunevek (Nyék, Megyer, Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi), amelyeket még a törzsi hovátartozás elhomályosulása előtt rögzítettek egyes helységekhez. A nemzetségek virágkorában keletkeztek a nemzetségnevet őrző Csanád, Csák telepek, vagy az összetartozást ébrentartó nemzetségi monostorok (Oroszlános, Galádmonostora). A királyi várakhoz kötött, foglalkozási ágak szerint csoportosított népek emléke él Igriczi, Halász, Tárnok, Udvarnok, Lovász falvak nevében. Régi települések a magyarságban elvesző idegen népszíjzetek eredetét eláruló Besenyő, Beszermény, Egyházas-oroszi, Orosz-apáti, Erményes, Cseh, Jász. Ugyancsak az első időkben keletkezhetett Keresztúr falu, amelynek neve az Árpád-kori nyelvhasználatnak felel meg. XIV—XV. századi eredetűek a személynév és hozzáfűzött falva, telke, háza összetételéből keletkezett Adorjánfalva, Kovácskenézfalva, Donátelke, Tamásháza, amelyek rendszerint a telep alapítójának, vezetőjének nevét örökítették meg.

A magyarságon kívül más népek is laktak a Maros—Tisza—Duna-szögben. A terület nyugati felében telepedett meg a tatárjárás után visszahívott kúnok egyik csoportja, sátorlakó, mozgó életmódjával, pásztor kodásával új, keleti vonásokat hozva a rögzített határu magyar falvak közé, a vidék képébe. Nagyobb foltban a Szenteltszék nevű kerületben éltek kúnok, a jellegzetes kún szállásokban, kapitányaik, bíráik vezetése alatt, hosszú ideig megőrizve népi különállásukat, vallásukat, szokásaikat, s csak a középkor végén olvadtak be a magyarságba. A Harangod partján ugyancsak elhatároltan besenyő telepek voltak, századokon át megbontatlanul, kiváltságos helyzetben. A Balkánról és az erdélyi hegyek felől a XIV. század óta oláhok húzódtak kenézeik vezetése alatt a Maros és Duna közé eső területre, a magyar településsel éppen ellenkező irányú mozgásban, az erdős, magasan fekvő vidékekről a folyók völgyébe, a síkság felé. Az állattartáshoz igazodó vándor életmódjuknak

a hegyi legelők és az erdővidékek feleltek meg leginkább, a síksági részekre csak ott szállnak le — itt természetesen megtanulják a földművelést és a síkvidéki állattenyésztést —, ahol a Délvidék viharos sorsa erősen meggritkította a magyar lakosság sorait. Az erdők határvonalától lefelé az új telepések által is átvett magyar falunévek egész övezete (Szentlélek, Téglavár, Szentgyörgy, Borzlyuk, Gergelyfalva, Sósod, Aszúágy, Kövesd, Székáspataka, Gödény, Kőszeg stb.) világosan mutatja, hogy az oláhság itt magyar kezek munkájának a folytatója. Az oláhok bevándorlása nem jelentette nagyobb idegen népi erő térfoglalását a Maros-vidéken, távolról sem fenyegette a magyarság helyzetét. Az oláh telepek — a XIV. század végén mindössze 90 helyen laktak megállapíthatólag oláhok — elvesző kisebbséget alkottak a magyar mezővárosokkal, falvakkal szemben, s még hozzá a helységek között lélekszámban is óriási különbségek voltak. Míg a síksági Vejtén 70, Csózen 105, Széplihen 158, Új-Bécs mezővárosban pedig kereken 400 jobbágytelek volt a középkor végén, addig a hegyvidéki Miklóskenézfalván 24, Zachon 13, Drusanfalván 3, Halmágykenézházán pedig 2. A két nép ismert elhelyezkedési módja tehát még erősebbé teszi a magyarság számbeli fölényét.

Az oláhság térfoglalásánál jóval nagyobb mérvűnek látszik egy másik balkáni nép, a rácok beáramlása, a középkor vége felé. Miután a törökök csapásai alatt összeomlott a szerbek középkori álma, és a szerb fejedelmek magyar földön kerestek menedéket, velük jött a birtokos osztály, sőt a helyéről nehezebben elmozdítható nép jelentős csoportja is, a déli háborúk alakulása szerint egymást követő hullámokban. A menekülő rácok — ellenőrizhetetlen középkori források 50, sőt 200 ezres tömegről beszélnek — elsősorban a délmagyarországi megyékben töltötték ki a háborús időkben üressé lett helységeket. A magyarság hanyatlásával pedig a Mohácsot követő évtizedek belső küzdelmeiben, megszerelve, komoly erőként lépnek el, a befogadó ország érdekeitől függetlenül igénnyel. A rácokkal más balkáni néptörzsek is menekültek Magyarországra, így bolgárok, akik a Temes és az Alduna közt a magyar falvak által lakatlanul hagyott mocsaras-homokos vidéket szálalták meg.

A magyar lakosságra épült s így terjeszkedéséhez igazodott a Maros—Tisza—Duna-szög világi és egyházi kormányzata a középkorban. Hat vármegye fogta egy-egy külön egységbe a terület népét. Az ősi Csanád, Arad és Keve megye már Szent István idejében megvolt, és a magyar telepek sűrűsödésével egymásután alakultak meg, illetve szakadtak ki a Csanádi vár óriási körzetéből mint önálló királyi vármegyék: Temes, Krassó és legutoljára Torontál. Az Árpádok kihalásakor már végérvényesen kialakult az egész vidék beosztása. A tiszántúli magyarság tömbjéhez átmenet nélkül kapcsolódtak e déli területek. Csanád és Arad megye ugyanis nemcsak a Marosig ért, — ez a középkorban nem elválasztóvonal volt, — éppen összekötő, amely a síksági vidékeknek hozta az erdélyi kőszót — hanem mélyen belenyúltak a Maros—Tisza—Duna-szögletbe. Csanád vármegye alatt, a Tisza mentén, húzódott meg Torontál, alig félszáz helységével a terület legkisebb megyéje. Az Alduna kapuját a nagy terméketlen foltjai miatt gyéren lakott Keve, és a Krassó két partján elterülő Krassó megye őrizte. A legnagyobb kiterjedésű, a több mint 1000 várat, várost, falut magába foglaló Temes vármegye, amely szintén nem török utáni formájában észak-déli irányban feküdt, hanem főtengelye kelet-nyugati volt, az erdélyi hegyektől közel a Tiszáig ért. A megyék hivatali működése, a jogi élet semmiben nem mutat a szomszédos területekkel szemben elkülönítő-elválasztó vonást. Békés, Zaránd, Csanád és Arad területeiről, mint Torontálból, Kévéből, Krassóból, Temesből is a Csanádi és az aradi káptalan előtt foglaltatják írásba jogügyleteiket az emberek, és e két egyház sekrestyéjében őrzetik meg fontos okleveleiket. Az államhatalom megbízására is e két marosmenti hiteles hely küldi ki kanonokjait, hogy a királyi emberekkel együttműködve, feleket megidézzenek, adományosokat beik-

tassanak, vitás birtokok határát meghúzzák, közvetlen a Marossal érintkező részeken, vagy messze lenn az Alduna szomszédságában. A középkor folyamán semmi nem mutatja a Maros—Duna-köz elkülönítésének nyomát; a XVIII. században keletkezett és a nyelvhasználatban a korábbi időkre is visszavetített „Temesi Bánság“ névnek történeti előzménye vagy alapja nincsen.

Ajtony népe számára, amely a nyugati térítések megindulásakor már Bizánc kereszténysége felé hajlott, Szent István Marosváron alapított püspökséget. A lelkek meghódítását Szent Gellért kezdte meg és utódai, a marosvári (csanádi) püspökök az egész középkoron át hozzákapcsolódtak a Délvidék magyarságához. Jellemző, hogy Csanád egyik olasz származású püspökének, a jogtudós Gallhardus de Carceribus-nak állítólag azért kellett elhagynia rövid idő elteltével a főpapi széket, mert nem tanult meg magyarul. Az egyházmegye észak felé átlépte a Maros vonalát, lefelé pedig magába foglalta a Maros, Tisza és Duna között elterülő vidék összes magyar falvait. Az egyházi igazgatás, mint a Marostól délre eső területeken működő csanádi, aradi, kévei (később torontáli), temesi és sebesi (Temes megyének hegyvidéki része) főesperesség neve és határa mutatja, a vármegyék beosztásához alkalmazkodott. A főesperesi kerületek mindenfelé odáig értek, ameddig a magyar település.

A Maros—Tisza—Duna—Erdély-köz földjén a középkor első századaiban a királyi hatalom, egyházak és nemzetségek osztozkodtak. Miután pedig a királyi váruradalmak eladományozásával és a nemzetségi kötelékek szétoldódásával, a korábbi társadalmi határokat elmosó fejlődésben kialakultak a birtokososztály körvonalai, sok kisebb-nevesebb nemes család szerepel mint földesúr a Délvidéken. Voltak olyanok, amelyek a régóta ott lakó nemzetségekből vagy a társadalom mélyéből jutottak a birtokosok rétegébe. Jórészüknél azonban Magyarország más részeiben volt az ősi fészke, névadó vára, földje. A középkori nagybirtokok nem jelentenek megbontatlan egységes tömböt, hanem szerte az országban szétszórt, apróbb-nagyobb darabokból állanak, s így majdnem az összes nevesebb magyarországi földbirtokosok megvetik lábukat a Marostól délre is, egész megyényi uradalmakban, vagy legalább néhány faluban. Ezzel a délvidéki területekre is áttért a magyar birtokos családok állandó hullámzása. Az Ajtony, Csanád, Aba, Csák nemzetség, Beczi Mihály, Donch mester, Sebus ispán, Vajai Benedek helyébe az Anjouk alatt a Csályaiak, Csámaiak, Remetei Himfiak, Fejéregyháziak, Csákiak, Maczedóniaiak, Sasváriak, kerekgyházi Laczkfiak, Telegdiak léptek. Majd a Garai, gimesi Forgács, Nagymihályi, Kanizsai, Rozgonyi, Kórógyi, Maróti, horogszegi Szilágyi, Hunyadi, keresztúri Garázda, lendvai Bánfi, Dóczi, szentmiklósi Pongrácz, Thallóczi, gúti Ország, Báthori, Werbőczy s még sok-sok száz család cserélgette egymást örök változásban. A birtokos osztály magyarsága teljessé tette a vidék magyar jellegét. Hiszen legelső sorban ezekből a családokból kerültek ki a délmagyarországi harcok nagy katonái, a megyei élet vezetői, a Bécs, Krakkó, Róma, Pádua, Bologna, Párizs egyetemén tanult püspökök, főesperesek. A magyar nemesi életforma vitathatatlan uralmának legvilágosabb jele, hogy a Maros—Tisza—Duna-szögbe telepedő idegen népeket is magához vonzotta. A kezdetben tagolatlan társadalmú oláhságfcól a magyar földön vékony uralkodóréteg emelkedik ki, és egyre kivehetőbb közeledést mutat a magyar vezető osztály felé, a nemesi élet elérésére. E fejlődés csúcsát a magyar nagybirtokosokkal egyenlő szintre emelkedő, oláh eredetű dobozi Dánfi, temeshelyi Dési, Mutnoki és Rékási családok jelentik.

A Maros—Tisza—Duna-vidéknek és magyar népének végzete akkor világosodott meg először egész félelmetességében, amikor Magyarország

határán a balkáni védelmi vonal két fontos oszlopa, a Macsói és a Szörényi Bánság megingott, és a török veszedelem támadásai már közvetlenül az ország testét érték. A védelmi övezet ekkor átmenetileg a Maros—Duna közé húzódott, és az irányítást Temes vármegye vette át. Külső jele ennek, hogy a vármegye főispánját Hunyadi János nevelője, a déli részek nyugalmáért éveken át harcoló Ozorai Pipo óta az országos főméltóságok, a királyi tanács állandó tagjai közé sorolják, ahová rajta kívül még csak egyetlen megyés ispán került, a pozsonyi. A temesi főispánt Magyarország déli részeinek főkapitányává nevezik ki, és a Délvidék időnkint csaknem teljesen személyes vezetése-ellenőrzése alatt áll. Sajatján kívül ugyanis az elsősorban fenyegetett terület több megyéjét is (Torontál, Keve, Krassó, Arad, Csanád, Szerém, Pozsega, Békés, Zaránd) reábízzák, a többi vármegyénél szélesebb körű hatalommal: közvetlenül ő szedeti be az állami adót és egyedül ő hirdeti körzetében bírói közgyűléseket.¹ A déli védelmi szervezet Csáki Miklós, Marczali Miklós, Rozgonyi István, Hunyadi János és Kinizsi Pál alatt hősiesen állotta is az ostromot. Mohács előestéjén azonban hiába hoznak az országgyűlések végzéseket, hiába készek évenként tízezreket áldozni egymagára Temesvár megerősítésére, ha a valóságban alig történik valami az ország fontos déli bejáratának biztosítására. A középkori magyar állam szétbomlása után a Marostól délre eső országrész még ideig-óráig elkerüli a végső pusztulást, de a magyar világ egyre jobban Temesvárra szűkül. Körülötte lassankint eltűnnek a megyék, elfogynak a magyar falvak, városok, gyengébb erődítmények; Károly Róbert és a Hunyadiak büszke vára egyedül dacol „nagy bátorságban“. 1552 nyarán ennek is beteljesedett a sorsa. Néhány nappal előbb, hogy végiggázolt rajta a török sereg, a vár védője, a császári vezérektől kijátszott, magára hagyott Losonczy István „a körülzárt és szétrombolt Temesvárról“ küldi utolsó üzenetét a magyar urakhoz, rövid levélben, sebtében írva, hogy még átmelessen az ostromlók gyűrűjén. Mindössze annyit kér tőlük, hogy családját ne engedjék koldusbotra jutni és csak egyre figyelmezteti őket, saját keserű tapasztalatai jogán, hogy ha Magyarországon akarnak lakni, olyan emberre ne bízzák a magyarság sorsát, aki a magyarokat semminek sem tartja, aki „nem szánja sem országunkat, sem mimagunkat“. Az ostromlónak számára különben már nincsen emberi segítség, 24 nap óta állanak a török ágyúk éjjel-nappal megszakítatlan poklában, s ehhez hasonlót a vár legtapasztaltabb spanyol zsoldos katonái még csak hírből sem hallottak. „Azért Ti kegyelmetek — írja — biztonnyal higgye, hogy én az én Istenemhez való jó hitömben, az én Kegyelmes Uramhoz való hűségemben és az én hazámhoz való szeretetemben, az én lelköm míg testben létszen, az Élő Istennek segítségével meg nem fogatkozom.“²

Ez a temesvidéki szenvedő magyar világ utoljára felvillanó életjele, mielőtt reáborulna a pusztulást hozó török éjszaka.

SINKOVICS ISTVÁN

¹ Istványi G.: A generalis congregatio. Levéltári Közlemények 1940—41. 204. 1.

² Országos Levéltár, Nádasy lvt.